

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Boekbespreking van: Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und Analytische Philosophie:
Bd. I: Wissenschaftliche Erklärung und Begründung**

Vree, J.K. de

Citation

Vree, J. K. de. (1974). Boekbespreking van: Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und Analytische Philosophie: Bd. I: Wissenschaftliche Erklärung und Begründung. *Acta Politica*, 9: 1974(2), 206-210. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449461>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449461>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Wolfgang Stegmüller,
Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und Analytische Philosophie.
 Bd. I: Wissenschaftliche Erklärung und Begründung. Berlin-Heidelberg-New York
 (Springer-Verlag), 1969, – 811 p., \$ 40,60.

De beide delen van *Stegmüllers* monumentale 'Probleme und Resultate der Wissenschaftstheorie und Analytische Philosophie' laten zich zeer wel afzonderlijk lezen. Zo kwam eerst het tweede deel ter bespreking tot mijn beschikking (zie de vorige aflevering van dit blad) en pas daarna het eerste. Problemen leverde dat niet op. De behandelde vraagstukken, dat van de relatie tussen theorie en empirie in het tweede deel en dat van het wetenschappelijke verklaren in het eerste, zijn, hoewel duidelijk in elkaars verlengde liggend, van een voldoende verschillend karakter om afzonderlijke behandeling mogelijk te maken. Wat beide delen gemeen hebben is in ieder geval de hoge kwaliteit. Ook het eerste deel munt uit door helderheid van stijl en argumentatie, een kritische en ondogmatische benadering van problemen en oplossingen, niet in de laatste plaats die door de schrijver zelf ontwikkeld, en een buitengewone grondigheid. Voor zover ik kan zien geeft het een goed als volledige behandeling van de tot dusverre in de wetenschapsfilosofische literatuur ontwikkelde denkbeelden terzake van het verklaringsbegrip. En alleen daarom al is het een onmisbaar handboek voor allen die zich, hetzij vanuit de filosofie, hetzij vanuit de vakwetenschappen in het vraagstuk van het wetenschappelijke verklaren hebben te verdiepen.

Wat die vakwetenschappen betreft valt het op, dat veel meer dan in het tweede deel wordt ingegaan op en aangesloten bij problemen en voorbeelden uit de sociale wetenschappen. Dit gebeurt in vrijwel alle hoofdstukken en in vrijwel alle fasen van het betoog. In het bijzonder echter geldt dit voor de Hoofdstukken VI en VIII die gewijd zijn aan, respectievelijk, de historische, psychologische en 'rationele' verklaringen, en de teleologische en functionele verklaring alsmede het vraagstuk van zelf-regulerende systemen. Zonder de eigen-aardigheid van de sociaal-wetenschappelijke problemen te ontkennen of geweld aan te doen, komt *Stegmüller* daarbij via een nauwgezet onderzoek van bestaande opvattingen en voorgestelde 'methoden' (bv. die van het 'Verstehen' en de zg. 'hermeneutiek') tot de conclusie dat van een wezenlijk verschil tussen natuurwetenschappelijke verklaring en de sociaal-wetenschappelijke dito niet gesproken kan worden. Interessant zijn ook zijn beschouwingen omtrent 'rationele' verklaringen, d.w.z. die waaraan vooronderstellingen over 'rationeel' gedrag ten grondslag liggen. In dit kader besteedt hij betrekkelijk veel aandacht aan de speltheorie, waarbij hij laat zien, dat de betekenis van deze theorie reeds daarom een beperkte is omdat zij een veelheid van rationaliteitsbegrippen toelaat die tot steeds andere uitkomsten kunnen voeren. Wat teleologische en functionele verklaringen betreft, ondanks de slechte naam die vooral de eerstgenoemde hebben, verwerpt *Stegmüller* hen niet categorisch: als verklaarbaarheidsbewering (potentiële verklaring), als verkorte beschrijving van een verklaring-argument, of zelfs als een aanduiding van de richting waarin een eventuele verklaring gezocht dient te worden, zijn zij veelal toelaatbaar. Het blijkt dan wel steeds, dat voor zover teleologische en functionele verklaringen aanvaardbaar zijn, d.w.z. geen logische dan wel empirische fouten bevatten, zij steeds equivalent zijn met gewone wetenschappelijke, al dan niet potentiële verklaringen. Van een aanspraak op enige bijzondere wetenschappelijke status blijft zodoende weinig

over. Deze analyse wordt vervolgens toegespitst op de problematiek van zelf-regulerende en gestuurde systemen – voert dan tot geen ander resultaat.

Wat echter is nu zo'n wetenschappelijke verklaring? Deze vraag komt uitvoerig in Hoofdstuk I ter sprake. Bij de beantwoording ervan sluit *Stegmüller* nauw aan bij de langzamerhand klassiek geworden opvatting van *Hempel* en *Oppenheim* wier explicatie van het begrip zo niet geheel nieuw en origineel dan toch het scherpst geformuleerd, verst uitgewerkt en het meest invloedrijk is geweest. Een verklaring dan is op te vatten als een antwoord op een vraag naar het waarom der dingen en bestaat uit het afleiden van het *explanandum* uit een explanans, de conjunctie van algemene, wetmatige uitspraken en uitspraken over de feitelijke vervulling van de in die wetten genoemde condities. Daarbij wijst *Stegmüller* er uitdrukkelijk op (in het bijzonder in het aan dit vraagstuk gewijde Hoofdstuk IV), dat men niet zomaar 'feiten' of 'dingen' verklaart, maar dat het steeds gaat om een betrekking tussen uitspraken over dergelijke 'feiten' of 'dingen'. Statistische verklaringen voorlopig buiten beschouwing latend, toont *Stegmüller* aan, dat onze begripsexplicatie inderdaad algemeen bruikbaar en toepasselijk is ondanks de veelheid van (taalkundige) vormen waaronder verklaringen in de dagelijkse en de wetenschappelijke praktijk voorkomen, ondanks de vele onvolkomenheden ook waaraan dergelijke verklaringen in die praktijk veelal laboreren.

Bij dit alles is het volgende onderscheid van fundamentele betekenis: dat namelijk tussen de *verklaring* in bovenomschreven zin enerzijds, en de *epistemische staving* of *motivering* (Begründung) anderzijds. In beide gevallen gaat het overigens om de beantwoording van waarom-vragen: respectievelijk 'waarom is X het geval?' en 'waarom moet ik aannemen dat X het geval is?' of 'waarom is de uitspraak die zegt dat X het geval is waar of aanvaardbaar?'. Deze laatste vraag kan men niet alleen stellen ten aanzien van het *explanandum* van enige verklaring, maar natuurlijk, of juist ook ten aanzien van de *verklaring in haar geheel*. En terwijl het er bij de *verklaring* om gaat enig *explanandum* uit enig *explanans* af te leiden, een vooral logische aangelegenheid, gaat het bij de *epistemische staving* om de geloofwaardigheid en aanvaardbaarheid daarvan, een veel meer pragmatische zaak dus. Vanuit een meer pragmatisch oogpunt gezien kan men een *verklaring* dan ook zien als wellicht het middel bij uitstek om de geloofwaardigheid van het *explanandum* te vestigen en te ondersteunen.

Daarmee voert het begrip 'epistemische staving' onmiddellijk tot het centrale probleem van *Stegmüllers* werk: wat is een adequate en aanvaardbare verklaring en wat zijn de voorwaarden waaraan een verklaring dient te voldoen? Wil men, met *Stegmüller*, aansluiting verkrijgen dan wel behouden bij het dagelijkse en wetenschappelijke spraakgebruik, dan is het niet voldoende een verklaring uitsluitend als logische afleidbaarheid te construeren. Van veel groter belang is het dan om criteria en voorwaarden te formuleren waardoor (empirisch) onware, lege, circulaire, (empirisch) betekenisloze en triviale verklaringen, die immers alle logisch afleidbaar kunnen zijn, in de (wetenschappelijke) praktijk evenwel noch bruikbaar, noch aanvaardbaar zijn, uit te sluiten. Het wordt dan tevens begrijpelijk, dat *Stegmüller* aan het begrip 'epistemische staving' een veel groter belang toekent dan aan dat van de verklaring (vgl. i.h.b. p. xxvii). Het is echter ook dit begrip, dat de grootste moeilijkheden blijkt op te leveren. Want terwijl het begrip 'verklaring-als-logische-afleidbaarheid' zich, gegeven enig logisch of wiskundige stelsel, nog betrekkelijk gemakkelijk laat formaliseren, is dit niet het geval met de zoëven genoemde voorwaarden en criteria, althans niet met alle.

Stegmüller gaat uit van vier voorwaarden: (1) het argument via welk van explanans tot explanandum wordt besloten moet (logisch) correct zijn; (2) het explanans moet tenminste één algemene wet bevatten; (3) het explanans moet een empirische inhoud hebben; en (4) het explanans moet waar zijn (p. 86). De eerstgenoemde voorwaarde levert waarschijnlijk de minste moeilijkheden op en *Stegmüller* steedt er dan ook verder weinig aandacht aan. Dit laatste geldt ook voor de derde en vierde voorwaarde – niet alleen omdat deze in het tweede deel uitvoerig aan de orde komen, maar vooral omdat een adequate behandeling ervan een oplossing van het probleem 'wetmatigheid' blijkt te vooronderstellen (p. 300). Daarmee wordt dit begrip, en dus de tweede voorwaarde, tot het kernprobleem van het verklaringsvraagstuk, waaraan een afzonderlijk Hoofdstuk (V) wordt gewijd. De uitkomst van de analyse daarin is enigszins teleurstellend in die zin, dat géén sluitende en in alle opzichten bevredigende explicatie van het begrip gegeven kan worden – althans tot dusverre. En dit heeft tot gevolg, dat het verklaringsbegrip zelf evenmin geheel bevredigend kan worden bepaald. Tot eenzelfde resultaat voeren ook de beschouwingen in Hoofdstuk X betreffende pogingen tot explicatie van het begrip in geformaliseerde talen.

Dit alles betekent wellicht niet meer dan dat het verklaringsbegrip, althans voor zover het wordt gekoppeld aan dat van de epistemische staving, zich niet eenvoudig syntactisch of semantisch laat vastleggen en formaliseren, maar dat het vooral als een pragmatisch vraagstuk moet worden gezien – zoals *Stegmüller* zelf trouwens suggereert (pp. 783-4). En dat zou inhouden, dat het gerelateerd zou moeten worden aan zulke zaken als de situatie waarin een verklaring wordt gegeven, de persoon die een verklaring geeft en degene voor wie deze bestemd is, en, niet te vergeten, aan wetenschappelijke vruchtbaarheid, eenvoud en elegantie – vraagstukken waaraan *Stegmüller* juist in het tweede deel grote aandacht schenkt. Het resultaat zou een vergaande relativering van het begrip en het aanvaarden van een grote mate van variëteit erin zijn – nogmaals: voor zover men het koppelt aan dat van de epistemische staving.

Ook zonder een dergelijke koppeling blijkt een zekere mate van relativering trouwens nodig te zijn. Niet alleen dat, gelijk reeds werd aangeduid, verklaringen in vele vormen in de praktijk voorkomen, maar vooral wanneer verklaringen worden gerelateerd aan voorspellingen en wanneer statistische verklaringen en voorspellingen in concrete gevallen worden onderzocht, blijkt een vergaande mate van nuancering geboden. Aan deze problemen is Hoofdstuk II gewijd; de daar ontwikkelde analyse wordt vervolgens toegespitst op de problematiek van de zg. discrete-toestandssystemen in Hoofdstuk III. Het betoog voert tot de conclusie, dat termen als 'verklaring', 'voorspelling' en 'retrodictie' in feite veel te ruw zijn om in alle gevallen bruikbaar te kunnen zijn. In plaats daarvan wordt dan ook een veel omvattender begrip 'wetenschappelijke systematisering' ingevoerd alsmede een stelsel van een zevental factoren of dimensies, tezamen een verfijnd systeem van classificatie vormend (pp. 199 ff.). Dit maakt het mogelijk de betreffende begrippen te differentiëren op grond van allerlei relevante omstandigheden van empirische, logische, maar ook van pragmatische aard – inderdaad een aanzienlijke verbetering vergeleken met het gangbare ruwe taalgebruik.

De causaliteitsproblematiek komt vervolgens in Hoofdstuk VII aan de orde. Causale verklaring verschijnt daarin als één van de vele vormen waaronder verklaringen in de praktijk kunnen voorkomen. Wederom blijkt een geheel bevredigende explicatie van dit traditionele begrip niet goed mogelijk en *Stegmüller*

volstaat dan ook met een minimale karakterisering: verklaringen die deductief-nomologisch, dus niet statistisch zijn, waarvan het explanans tenminste één deterministische, kwantitatieve proceswet (d.w.z. één die de *overgang* van toestanden van een systeem in andere betreft) bevat, en waarin de gebeurtenissen in het explanans omschreven niet later dan die van het explanandum hebben plaatsgevonden (p. 462). Het belang van deze beschouwingen, en dat geldt mutatis mutandis evenzeer voor die over het determinisme in datzelfde Hoofdstuk, lijkt niet in de eerste plaats in de intrinsieke betekenis van het causaliteitsbegrip zelf gelegen te zijn, een begrip immers dat in de wetenschap zelf slechts een betrekkelijk ondergeschikte rol speelt. Veeleer laten zij duidelijk zien hoe betrekkelijk ruw en ontoereikend dergelijke overgeleverde begrippen en termen zijn om er de steeds verfijnder en veelvormiger praktijk van het wetenschappelijk verklaren mee te beschrijven. Deze begrippen stammen immers uit vroegere fasen van de (voor-) wetenschappelijke ontwikkeling. Gedachtenloze toepassing ervan op de latere wetenschappelijke praktijk leidt welhaast onvermijdelijk tot misverstanden, waarvan *Stegmüller* er zeer vele behandelt, en aansluitingsproblemen – wat wellicht nergens beter uit blijkt dan uit de moeilijkheid, zo niet onmogelijkheid om hen op een voor de huidige praktijk bevredigende wijze te expliceren.

Een belangrijk verschijnsel is voorts dat van de zg. statistische verklaring, of liever systematisering, waaraan het gehele Hoofdstuk IX is gewijd. Om te beginnen een onderscheiding, namelijk die tussen 'deductief-statistische' systematiseringen, waarin statistische *wetten* uit andere afgeleid, en 'inductief-statistische' systematiseringen waarin het om de statistische verklaring dan wel voorspelling van individuele gebeurtenissen gaat. De eerste categorie komt verder nauwelijks ter sprake – de afleiding van wetten uit andere alsmede de opbouw van theorieën valt buiten het kader van het boek –, maar des te meer de tweede categorie. Zoals reeds uit de naamgeving blijkt verwerpt *Stegmüller*, in navolging van *Hempel* overigens, het deductieve karakter van dergelijke statistische systematiseringen. In plaats van een deductief argument waardoor, óók voor het individuele geval, *waarschijnlijkheden worden afgeleid*, zouden deze systematiseringen niet meer dan een *epistemische staving* van het explanandum betekenen (vgl. p. 702). Niet dus: 'uit een gegeven, in termen van waarschijnlijkheden geformuleerd explanans leid ik af, dat de waarschijnlijkheid dat X het geval is of zal zijn $p(X)$ bedraagt', maar veeleer: 'dat gegeven probabilistische explanans rechtvaardigt in een mate "p" mijn aanvaarding van de explanandum-uitspraak'.

Het zal duidelijk zijn, dat een statistische verklaring van een individueel geval in ieder geval bijzondere problemen stelt. In hoeverre kan ik bijvoorbeeld zeggen, dat de statistische wet '60% van hen die aan ziekte x leiden genezen na toediening van geneesmiddel y ' de daadwerkelijke genezing van z die aan x leed en y toegediend kreeg 'verklaart'? *Stegmüller's* gewoonte om steeds voorbeelden met zeer hoge waarschijnlijkheden – 'praktisch zeker' – te gebruiken lijkt aan te duiden, dat hij vooral moeite heeft met het aanvaarden van de typische beperkingen waarop wij bij het hanteren van een probabilistische taal noodzakelijkerwijs stuiten. En waar ook het hanteren van het waarheidscriterium in die taal onvermijdelijk van probabilistische aard is, en dat dit bij een uit één enkel geval bestaande steekproef tot een grote mate van 'onzekerheid' leidt, leveren dergelijke systematiseringen in zulke gevallen ernstige problemen t.a.v. de epistemische staving op. Maar dit alles levert nog geen argument voor de ontkenning van het deductieve karakter van statistische systematiseringen – slechts blijkt, dat de aard van de gekozen taal, het

logisch dan wel wiskundig stelsel waarbinnen men verkiest te werken, in dit geval dat van enige waarschijnlijkheids calculus, de concrete inhoud van de begrippen 'deductie' of 'afleidbaarheid' bepaalt (uiteraard). Eén van de eigenaardigheden van uitspraken over waarschijnlijkheden is bijvoorbeeld, dat deze altijd gebonden zijn aan een bepaalde referentieklassie, een bepaalde verzameling waaruit een steekproef wordt getrokken, een binding die bij deterministische uitspraken, immers geldend voor *alle* elementen van enige verzameling, niet bestaat. Wanneer men aan deze binding, en daarmee beperking, van statistische uitspraken voorbij gaat, dan verzeilt men onvermijdelijk in allerlei tegenspraken gelijk *Stegmüller* ook duidelijk laat zien (i.h.b. pp. 631 ff.). Maar, zo lijkt mij toe, dit betekent niet zozeer dat er binnen een probabilistische taal niet van reguliere deductie gesproken zou kunnen worden, als wel dat in zulke gevallen die taal verkeerd gehanteerd wordt of, meer in het algemeen, dat het daadwerkelijk gebruik ervan ons voor allerlei (veelal nog onopgeloste) empirische en formele problemen kan stellen. Het is vanzelfsprekend onmogelijk om in het beperkte bestek van een bespreking volledig recht te doen aan een zo omvangrijk werk als dat van *Stegmüller*, temeer waar dit werk niet zozeer één systematische verhandeling of theorie beschrijft als wel een groot aantal bijzondere, zij het met elkaar verbonden onderwerpen behandelt. Men neme het boek dan ook vooral zelf ter hand.

J. K. de Vree

Robert J. Jackson & Michael B. Stein (eds.),
Issues in comparative politics; a text with readings.
 London (MacMillan), 1971, — 412 p., z.p.

Blijkens de achterflap is dit boek bedoeld als handboek bij het onderwijs in de vergelijkende politicologie. Beoordeling van dit boek zal dan ook opgehangen moeten worden aan de vraag of, en in hoeverre, het onderwijs in de vergelijkende politikologie gediend wordt.

De opzet is aantrekkelijk. Uitgaande van de stelling dat problemen van orde en conflict betrekking hebben op alle politieke systemen, wordt de kern van het boek gevormd door een vijftal artikelen van beide schrijvers-samenstellers over aan het probleem van orde en conflict verwante onderwerpen. Te weten: politieke ontwikkeling en politieke integratie enerzijds, politiek protest en politieke revolutie anderzijds en daar tussen in politieke stabiliteit. In elk van deze artikelen worden de verschillende classificaties, welke gebruikt worden bij het bestuderen van de diverse onderwerpen, uiteengezet en tevens de verschillende verklaringswijzen welke in de (vergelijkende) politicologie t.a.v. de diverse onderwerpen ontwikkeld zijn — de historische, economische, sociologische en politicologische — geëvalueerd. Elk artikel wordt gevolgd door een tweetal theoretische en een tweetal landenstudies over het onderwerp in kwestie.

Zo op het oog zit deze 'text with readings' goed in elkaar en steekt gunstig af bij de talloze 'readers in comparative politics' welke, al dan niet ingeleid, veelal niet meer zijn dan een te hooi en te gras verzamelde hoeveelheid artikelen over m.n. ontwikkelingslanden, zoals gezien door de 'westerse' politicoloog.

Echter, de beide samenstellers hebben niet kunnen aantonen wat nu het specifieke van 'comparative politics' is, of het een aparte discipline, een subdiscipline of een probleemgebied is. En evenmin of de 'comparative politics' een eigen denkwijze

veronderstelt en specifieke onderzoeksmethoden en technieken heeft. Ze concluderen alleen dat het debat over deze zaken binnen de politicologie nog op gang is en dat 'comparative politics' vooralsnog gezien moet worden als een 'issue-oriented approach' binnen de politicologie. En 'since a debate about methodology continues to rage the discipline it seems best at the present time to employ a multiplicity of approaches rather than to accept any one dogmatic theory of the polity' (p. 16). Misschien wel begrijpelijk. Maar dan verwacht je toch wel een verscheidenheid van benaderingen. En juist daar wordt de lezer niet mee geconfronteerd. Want 'the following introductory chapters and choice of readings are based on what we consider to be the most generally accepted approaches to the study of comparative politics' (p. 16).

Jammer dat die algemeen geaccepteerde benaderingen nu juist benaderingen zijn die misschien wel algemeen geaccepteerd zijn in West-Europa en de V.S., maar zeker niet in de zogenaamde 2de en 3de wereld. En dat terwijl overduidelijk uit het boek blijkt dat de 'issue-oriented approach' zich m.n. richt op de zogenaamde 3de wereld. Er zijn I.P.S.A. papers van marxistische politicologen over het vergelijken van politieke systemen en over de ontwikkeling van politieke systemen. Het zou bekend moeten zijn dat marxisten in hun analyse van de ontwikkeling van (politieke) systemen de zogenaamde historische ontwikkelingswetten hanteren. Lenin heeft ooit eens een boek geschreven over de problematiek van, wat we nu noemen, ontwikkelingslanden en ontwikkelt daarin zijn theorie van het imperialisme als hoogste fase van het kapitalisme. H. Magdoff, A. G. Frank, P. Baran en P. Sweezy zijn hier, ieder op hun eigen wijze, op door gegaan. Niets hiervan is echter terug te vinden in deze 'text with readings'. In een handboek voor het onderwijs in de vergelijkende politicologie kan men een dergelijke eenzijdigheid missen als kiespijn en is een dergelijke eenzijdigheid ook uit didactisch oogpunt verwerpelijk.

Deel I handelt over het fenomeen 'political development'. Onder politieke ontwikkeling verstaan de samenstellers een proces van organische verandering in de aard van politieke instituties, waarbij verandering dan m.n. gezien wordt als cumulatieve verandering en groei (p. 20). Vervolgens worden een viertal benaderingen van politieke ontwikkeling ten tonele gevoerd (p. 21-26):

- political development as the politics of new nations;
- political development as political modernization;
- political development as institution-building;
- political development as a prescriptive policy process.

Aanhangers van de eerste benadering beperken zich tot pure beschrijving van politieke instituties aan de hand van een framework overgenomen van de politicologen die zich bezig hielden met de vergelijkende analyse van ontwikkelde westerse systemen. In het algemeen zijn studies uit deze benadering zowel té concreet als té diffuus om van nut te zijn bij verdere pogingen om het proces van politieke ontwikkelingen theoretisch te verklaren.

In de tweede benadering staan centraal het associëren van politieke ontwikkeling met het politieke patroon van de geïndustrialiseerde samenlevingen. De leiders van de ontwikkelingslanden worden gezien als imitators die de westerse patronen en praktijken in de politieke, economische en sociale sfeer in eigen land proberen toe te passen.

In de derde benadering staat centraal dat politieke instituties niet zozeer gezien moet worden als weerspiegelingen van de grote sociale en economische systemen van de samenleving, maar meer als autonome organismen welke een relatief hoger